

TA'LIMDA ONGLILIK VA FAOLLIK PRINSIPI

Tursunova Malika Baxtiyor qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi kafedrasida o'qituvchisi (PhD)

Daminova Sevinch Tuychi qizi

O'zbekiston milliy pedagogika universiteti Boshlang'ich ta'lim yonalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim jarayonida nazariy bilimlarni amaliy hayot bilan uzviy bog'lashning ahamiyati yoritiladi. Jumladan, o'quvchilarni jamiyat hayotida faol ishtirok etishga tayyorlashda ta'limning amaliy yo'naltirilgan bo'lishi zarurligi asoslab beriladi. Shuningdek, Abu Nasr Forobiy ta'limni nazariy va amaliy qismlarga ajratgan holda, ularning o'zaro bog'liqligi va kundalik hayotdagi ahamiyatini izohlagani tahlil qilinadi. Maqolada nazariyani amaliyot bilan uyg'unlashtirishning asosiy yo'llari, xususan, o'quvchilarning shaxsiy tajribasi, o'yin faoliyati, sayohatlar, laboratoriya ishlari hamda ijtimoiy-foydali mehnat orqali bilimlarni mustahkamlash masalalari ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, ta'limda o'quvchilarning ongliligi va faolligini ta'minlash, ularning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi va mas'uliyat hissini rivojlantirish muhim omil sifatida talqin etiladi.*

Mazkur maqola ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarda nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish hamda ularning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: *Ta'lim, nazariya, amaliyot birligi, pedagogik prinsiplar, onglilik.*

Hozirgi zamon ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — o'quvchilarni har tomonlama yetuk, mustaqil fikrlaydigan va jamiyat hayotida faol ishtirok etadigan shaxs sifatida tarbiyalashdir. Bu vazifani samarali amalga oshirish esa ta'lim jarayonini zamon talablariga mos ravishda tashkil etishni,

xususan, nazariy bilimlarni amaliy hayot bilan uzviy bog‘lashni taqozo etadi. Chunki faqat nazariy bilimlar bilan cheklangan ta‘lim o‘quvchilarning hayotiy ko‘nikmalarini to‘liq shakllantira olmaydi.

Shu nuqtai nazardan, ta‘limda nazariya va amaliyot birligi prinsipi alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu prinsip o‘quvchilarga o‘zlashtirgan bilimlarini real hayotda qo‘llash, turli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va amaliy muammolarni hal etish imkonini beradi. Bunda o‘quvchilarning shaxsiy tajribasi, kuzatuvlari hamda faol ishtiroki muhim o‘rin tutadi.

Bundan tashqari, ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning ongliligi va faolligini ta‘minlash ham dolzarb masalalardan biridir. Ongli va faol o‘quvchi bilimlarni chuqur o‘zlashtiradi, ularni tahlil qiladi va amaliyotda samarali qo‘llay oladi. Shu bois mazkur maqolada ta‘limda nazariya va amaliyot uyg‘unligi, shuningdek, o‘quvchilarning ongliligi va faolligi prinsiplari keng yoritiladi. Ta‘lim jarayonining samaradorligi ko‘p jihatdan nazariy bilimlarning amaliy faoliyat bilan qanchalik uyg‘unlashganiga bog‘liq. Chunki inson egallagan bilimlarini real hayotda qo‘llay olgan taqdirdagina ular haqiqiy qiymat kasb etadi. Shu bois ta‘limda nazariya va amaliyot birligi prinsipi muhim o‘rin egallaydi. Bu prinsip o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki ko‘nikma va malakalarni ham shakllantirishga xizmat qiladi.

Sharq mutafakkirlaridan biri Abu Nasr Forobiy ta‘limni nazariy va amaliy qismlarga ajratib, ularning har biri inson hayotida o‘ziga xos ahamiyatga ega ekanini ta‘kidlagan. Uning fikricha, nazariy bilimlar inson tafakkurini boyitadi, dunyoqarashini kengaytiradi, amaliy bilimlar esa kundalik hayotda to‘g‘ri yo‘l tutish, faoliyatni samarali tashkil etishga yordam beradi. Mazkur qarashlar bugungi zamonaviy ta‘lim tizimida ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan.

Nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lashning eng samarali yo‘llaridan biri — o‘quv materiallarini o‘quvchilarning shaxsiy tajribasi bilan uyg‘unlashtirishdir. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun bilimlarni o‘yinlar, qiziqarli mashg‘ulotlar orqali yetkazish katta samara beradi. Bu yoshdagi bolalar uchun o‘yin faoliyati asosiy o‘rinni egallaydi, shu sababli o‘qituvchi dars

jarayonini o'yin elementlari bilan boyitishi lozim. Natijada o'quvchilar mavzuni oson va qiziqish bilan o'zlashtiradilar.

Shuningdek, ta'limni atrof-muhit va real hayot bilan bog'lash ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar kundalik hayotda uchraydigan hodisalar, ijtimoiy jarayonlar orqali bilimlarini mustahkamlaydilar. Masalan, tabiat hodisalarini kuzatish, oddiy tajribalar o'tkazish, turli muammoli vaziyatlarni tahlil qilish orqali ular nazariy bilimlarning mohiyatini chuqurroq anglay boshlaydilar.

Nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashda ekskursiyalar va amaliy mashg'ulotlar ham muhim vosita hisoblanadi. Turli ishlab chiqarish korxonalari, muzeylar yoki tarixiy obidalarga uyushtirilgan sayohatlar o'quvchilarda bilimlarga nisbatan qiziqishni oshiradi. Bunday jarayonlarda o'quvchilar fan va jamiyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni o'z ko'zlari bilan ko'radilar va bu ularning tafakkuriga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, laboratoriya ishlari, tajribalar va amaliy topshiriqlar orqali o'quvchilarda mustaqil ishlash ko'nikmalari shakllanadi. Ular berilgan vazifani bajarish jarayonida kuzatadi, tahlil qiladi, xulosa chiqaradi. Bu esa ularning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'quvchilarni ijtimoiy-foydali mehnatga jalb qilish ham muhimdir. Mehnat faoliyati orqali ular mas'uliyat, intizom va jamoada ishlash kabi sifatlarni egallaydilar.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning ongliligi va faolligini ta'minlash ham muhim pedagogik talab hisoblanadi. Ongli o'zlashtirish deganda o'quvchining o'rganayotgan bilimlarini tushunishi, ularning mazmun-mohiyatini anglab yetishi va amalda qo'llay olishi tushuniladi. Faollik esa o'quvchilarning dars jarayonida bevosita ishtiroki, mustaqil fikr yuritishi va ijodiy yondashuvida namoyon bo'ladi.

O'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishda o'qituvchi muhim rol o'ynaydi. U darsni shunchaki ma'lumot berish shaklida emas, balki o'quvchilarni fikrlashga undovchi, savol-javoblarga boy, interfaol usullar asosida tashkil etishi zarur. Masalan, muammoli vaziyatlar yaratish, guruhli ishlash, bahs-munozaralar o'tkazish orqali o'quvchilarning faolligini oshirish mumkin.

Aks holda, ya'ni ta'lim jarayonida bir xillik ustun bo'lsa, o'quvchilar bilimlarni faqat yodlab olish bilan cheklanib qoladilar. Bu esa rasmiyatchilikka olib keladi. Rasmiyatchilik natijasida o'quvchilar bilimlarning mohiyatini tushunmaydi va ularni amaliyotda qo'llay olmaydi. Shuning uchun o'qituvchi har bir mavzuni hayotiy misollar bilan boyitib, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undashi zarur. Umuman olganda, ta'limda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash, o'quvchilarning ongliligi va faolligini rivojlantirish orqali ularni har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllantirish mumkin. Bunday yondashuv o'quvchilarning bilimini mustahkamlash bilan birga, ularni hayotga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonida nazariya va amaliyot birligi hamda o'quvchilarning ongliligi va faolligi prinsiplari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu prinsiplarga amal qilish orqali o'quvchilarga berilayotgan bilimlar chuqurroq o'zlashtiriladi va ular real hayotda samarali qo'llanadi. Natijada o'quvchilar faqat nazariy bilim egasi bo'lib qolmay, balki mustaqil fikrlay oladigan, amaliy muammolarni hal eta oladigan shaxs sifatida shakllanadi.

Shuningdek, ta'limni hayot bilan bog'lash, amaliy mashg'ulotlar, tajribalar va ijtimoiy-foydali mehnat orqali o'quvchilarda mas'uliyat, ijodkorlik va tashabbuskorlik sifatlari rivojlanadi. Ongli va faol o'quvchi esa bilimni chuqur anglaydi, uni tahlil qiladi va turli vaziyatlarda to'g'ri qo'llay oladi.

Demak, zamonaviy ta'lim tizimida ushbu prinsiplarga tayangan holda darslarni tashkil etish o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga, ularni kelajak hayotiga puxta tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shaxri. Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993-y.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy Guliston yoxud axloq. Toshkent, 1996-y.
3. Abu Rayhon Beruniy. Hikmatlar. Toshkent: «Yosh gvardiya», 1973-y.
4. J. Tulenov, Z. G'ofurov. Falsafa. T.: «O'qituvchi». 1997-y.